

ВПЛИВ КИТАЙСЬКОГО ПОЕТА БО ЦЗЮЙ-І НА ТВОРЧИСТЬ СУГАВАРИ МІЧІДЗАНЕ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЇ ЖАНРУ *НОВІ ЮЕФУ*)

Стаття присвячена впливу китайського поета Бо Цзюй-і (772 – 846) на творчість японського поета Сугавари Мічідзане (845 – 903). Здійснено порівняння сатирично-реалістичної поезії обох авторів, зокрема основних мотивів та соціального тла написання віршів та показано ступінь наслідування японським поетом жанру нових юефу.

Ключові слова: нові юефу, диглосія, перифраз.

Як і будь-яка література світу, японська література розвивалася не тільки автохтонно, але і у взаємодії з сусідніми країнами, де була більш розвинена художня творчість, зокрема Китаєм. Проникнення до Японії китайської мови внесло великі культурні зміни, які стали «каталізатором» розвитку літератури двома мовами, та породило явище диглосії¹ [Конрад, 1973, 5]. Унаслідок цього японські літератори, поети та культурні діячі достатньо добре володіли китайською мовою, аби урізноманітнити теми своїх поетичних та прозових творів, але недостатньо досконало для того, аби їхні твори китайською мовою можна було назвати художньою творчістю у повному розумінні цього слова. Наприкінці IX століття на передній план у цьому виді літературної творчості вийшов Сугавара Мічідзане (菅原道真, 845 – 903). Як поведоло з його роду, Сугавара рано захопився науками. Сімейні перекази говорять, що "читати китайською він почав у віці 4 років, у 7 почав складати вірші китайською мовою, а в 11 років його віддали на вивчення каліграфії та складання віршів" [Юй Чанмін, 1994, 27]. У дорослому віці він був відомим політичним діячем: у віці 52 років за підтримки імператора Уда отримав посаду Правого міністра. Мічідзане також активно займався літературною діяльністю: брав участь в укладанні останньої з Шести вітчизняних історії "Сандай джіцуроку" ("Істинні хроніки про три ери правління") і написав передмову до п'ятої "Ніхон монтоку-тенно джіцуроку" («日本文徳天皇実録», "Істинні записи [про правління] імператора Японії Монтоку").

На прикладі його творчості можна простежити долю громадянської лірики в японській поезії, трансформації ідей та тем видатних китайських поетів тієї епохи в японській літературі китайською мовою. Зокрема можна говорити про постать китайського поета-представника періоду поезії середини Тан (中唐诗歌) Бо Цзюй-і (白居易, 772 – 846). Радянський сходознавець, академік Конрад зазначав: "Популярність його в літературних колах Японії була уже незвичайно високою і не обмежувалася Японією" [Конрад, 1973, 330]. Про його популярність свідчать факти, надані сучасним китайським

¹ Диглосія (грец. διγλωσσία – двомовність) – одночасне існування у суспільстві двох мов або двох різних форм однієї мови, застосовуваних у різних функціональних сферах. На відміну від білінгвізму та багатомовності, диглосія як соціолінгвістичний феномен передбачає свідому оцінку мовцями своїх ідіом за шкалою "високе – низьке", "урочисте – повсякденне".

критиком Яо Ялін (姚亚玲, 1984) у статті “Бо Цзюй-ї та епоха Хейан у Японії” («白居易和日本平安朝文学»): “Вони [японці] ставилися з глибокою пошаною до творчості Бо Цзюй-ї. У японську збірку віршів “Збірка китайських наспівів”, укладену в 1013 році, було включено твори 26 танських поетів, з-поміж них віршів Бо Цзюй-ї налічувалося понад 135” [Яо Ялін, 2003, 26].

Для подальшого аналізу візьмемо вірші «Старий, що продає вугілля» («炭翁 (苦官市也)») Бо Цзюй-ї та “На дорозі зустрів старця” («路遇白头翁») Сугавари Мічідзане, обидва з яких написані у формі *нових юефу* – вірші, які успадкували назву традиційних народних пісень *юефу*. Попри те, що вони мали реалістичний характер зображення, а також мотиви і стилістику народної пісні, ці пісні часто змальовували суспільні події політичного характеру і були пов’язані з актуальними проблемами тогочасного суспільства.

Основним мотивом обох віршів є критика свавілля збирачів податку. Цей мотив сприймається як засудження несправедливого правління за часів танського Китаю та хейанської Японії (в цьому, до речі, можна яскраво простежити спільне соціальне тло написання віршів: відгук на політику влади Китаю та Японії). Так, у вірші Бо Цзюй-ї засудженням лунають рядки:

一车炭, 千馱斤, 官使驱将惜不得。
半匹红纱一丈绡, 系向牛头充炭直。

Цілий віз вугілля, понад тисячу цзінів

Посланці з палацу безжально забрали.

Дали піввідрізу червоного шовку і відріз сатину.

Відплатили за вола і вугілля.

(Пер. Аїстова Т.)

Користуючись владою, що надав імператор, посланці просто приїхали і забрали віз вугілля. Вони «відплатили» піввідрізом шовку та відрізом сатину за вола й віз вугілля, тим самим безжально позбавивши старця єдиного засобу, яким можна заробляти собі на проживання.

Натомість у вірші Мічідзане критичні мотиви та засудження влади звучать всередині твору, зокрема у таких рядках:

贞观末年元庆始, 政无慈爱法多偏。
虽有旱灾不言上, 虽有疫死不哀怜。四万余户生荆棘。

Наприкінці періоду правління Дзьотан – початку Гангьо

Влада не мала ні любові, ні милосердя, в законах було багато несправедливості,

Хоча й страждали ми від засухи, не доносили це до верхів,

Хоча й падали замертво, скошені хворобами, ніхто не болівав за нашу долю, ніхто нас не жалів.

Понад сорок тисяч дворів поросли терном і кущами.

(Пер. Бедненко О.)

Далі у вірші поет подає розповідь старця, який згадує минулі роки. Сивий розповів йому, що раніше навесні ніхто не приїжджав дивитись та контролювати землі для майбутнього посіву, а восени ніхто не контролював кількість зібраного врожаю:

五保得衣身甚温, 四邻共饭口常食。

Усе в нього є, одяг його теплий.

Усі сусіди мають їжу для щоденного споживання.

Поет використовує слово 五保, що означає «п'ять видів забезпечення» (їжею, одягом, паливом вихованням та похованням). Люди жили добре, у них не виникало думок бунтувати, адже, як і старець, вони всім були задоволені:

乐在其中断忧愤, 心无他念增筋力。

Заохплені цим, вони перестали виражати невдоволення,

І на думку не спадало, як би тяжче працювати.

У наступних рядках, за допомогою перифразу², автор описує прихід старості:

不觉鬓边霜气侵, 自然面上桃花色。

Непомітно на скронях з'явився іній,

Природно обличчя набуло персикового кольору.

Іній на скронях (霜鬓) – це сивина, що асоціюється у читача китайської поезії зі старістю, яка прийшла до людини непомітно. До цього перифразу також вдавалися багато танських поетів, наприклад Ду Фу (杜甫, 712 – 770) у вірші “Ранні квіти” («早花»):

直苦风尘暗, 谁忧容鬓催。

Лиш віє сіркий вітруган і пиліоку здійма;

Хто журиться тим, що покваліють скроні в сивинах?

(Пер. Шекера Я.)

Наприкінці вірша «На дорозі зустрів старця» автор говорить, що в нього є батько та старші брати, які хоча і зробили багато добрих справ, але життя їх завжди було тяжким. Ми можемо припустити, що ліричний герой, який веде бесіду з сивим старцем, – це сам Мічідзане, а батько і брати – його рідні. Цей вірш автобіографічний, адже вище зазначалося, якою освіченою була сім'я Сугавара і як вболівали вони за долю людей. Проте, спробами допомогти народові вони «заважали» правлячій верхівці. Автор засуджує несправедливість влади щодо низів, своєї сім'ї та інших діячів, які щиро прагнули допомогти рідному народові.

Наступним можна виокремити мотив страждання трудового народу. До інших сатиричних віршів написаних у формі нових *юефу* зі збірки «Канке бунсо», у яких також лунає критика суспільства, належать 10 віршів, об'єднаних назвою «До кого це холод так рано прийшов?» («寒早»). До збірки входять такі вірші: «Втікач» («浪来人»), «Старий без дружини та дітей», («老嫗人»), “Рано осиротілий” («夙孤人»), “Продавець ліків”, («药圃人»), “Працівник поштової станції” («驿亭人»), “Човняр” («赁船人»), “Рибалка” («钓鱼人»), “Збирач хмизу” («采樵人»).

У другому вірші “Втікач” Мічідзане пише:

蜗舍一间贫。负子兼提妇, 行行乞与频。

Бідна хатинка його тісна, мов мушля равлика,

У нього за спиною дитина, він тримає за руку дружину.

Знову і знову йде він на дорогу жебрати.

Поет підсилює образ втікача, вдається до порівняння його бідної хатини з мушлею: 蜗舍一间贫. Вона така маленька, що там ледве можна нормально жити, та ще й з дитиною та дружиною. Втікач покидає, сподіваючись схватись від тяжких податків, але його знову й знову вносять до списків платників.

² Перифраз – заміна назви будь-якого предмета мовним зворотом, у якому вказані ознаки неназваного прямо предмета. У перифразі завжди присутній елемент певної загадки. Сприймання предмета через його характерні ознаки допомагає виразніше сприймати сам предмет.

У віршах «На дорозі зустрів старця» Сугавари Мічідзане та «Старець, що продає вугілля» Бо Цзюй-ї. У вірші китайського автора мотив бідності яскраво відображений через змалювання одягу старця: “Шкода, що на тілі лише тоненька одежина”, водночас протиставляє одягови посланців імператора: “Старець у жовтому одязі, посланці в білих сорочках”. Поет подає контрастне зображення одягу старця, який день у день на холоді працює у своїй одежині, та посланців у білих сорочках, які приїхали виконувати волю імператора. У цьому ж вірші поет не випадково наводить такі рядки: “Віл стомився, людина голодна, сонце вже піднялося високо”. Старцеві немає чим нагодувати вола, на якому він щодня тяжко працює, а йому самому також зовсім нічого їсти. У цих рядках дуже гучно лунає мотив бідності. До того ж, сама зовнішність трудівника говорить про його скрутне становище, тому що “Все обличчя в пилу від диму. Скроні посивіли, пальці почорніли”. У вірші Сугавари Мічідзане також чітко простежується зазначений мотив:

*Ні дружини, ні дітей, самотньо живе у злиднях,
Невелика хатина під Південною горою.*

Тут ми також бачимо змалювання житла старця, який сам живе у злиднях. У хатині його нічого немає, лише бамбуковий кошик, себто для збору врожаю – щоб якось себе прогодувати. Мічідзане, описуючи бідного старця, додає:

*Сива голова як білий сніг, а обличчя червоне.
Сам він говорить, років йому дев'яносто вісім.*

Чоловік старий та бідний, але обличчя його червоне, тобто тіло в нього здорове й сильне. Бідність для старця не заважає йому бути сильним духом, попри всі його життєві страждання і втрати.

Загалом, за формою, виражальною палітрою та настроєм поетові імпонували *нові юефу* Бо Цзюй-ї. По-перше, головною метою останніх була критика суспільства засобами поетичного слова; по-друге, творчість цього китайського поета була добре відома японцям, зокрема культурно освіченим і тим, що володіли китайською мовою (а таких було немало); по-третє, Мічідзане отримав конфуціанську освіту, добре знав китайську літературу, що дозволяло йому не тільки відчувати поезію, але й вдосконалити та надати їй нового звучання через призму власного розуміння.

Отже, зазначені мотиви є спільними для китайського і японського поетів, однак можна помітити, що Сугавара Мічідзане вдається до більшої деталізації та масштабності. Бо Цзюй-ї зосереджується на певному моменті життя бідного продавця вугілля, а у японського автора ми бачимо і порівняння з попередніми щасливими часами, і поглиблення ситуації життя одного старого бідняка з тисячами інших, що розділяють його долю, і розповідь про долю батька та братів ліричного героя, якому можна розгледіти самого Сугавару Мічідзане. Причин такого детального змалювання може бути декілька: по-перше, загальне звучання вірша спрямоване на викриття вад суспільства – за допомогою детальних описів і повнішого зображення подій та їх учасників; по-друге, повага та пам'ять про власний рід (зокрема відомого у період Хейан роду Сугавара) як важлива складова родинних стосунків японців. Це також можна вважати своєрідним засобом апелювання до реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будний В.В. Порівняльне літературознавство: Підр. / В.В. Будний, М.М. Ільницький. – Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. – 430 с.;
2. Конрад Н.И. Очерки японской литературы / Н.И. Конрад. – М. : Наука, 1973. – 462 с.;
3. 白居易和日本平安朝文学 / 姚亚玲: 日语知识杂志电子版《日语知识》, 2003. – No.1. – 45页.;
4. 日本的学问之神—菅原道真 / 于长敏: 日语知识杂志电子版《日语知识》, 1994. – No.7. – 65页.

О.Бедненко,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ВЛИЯНИЕ КИТАЙСКОГО ПОЭТА БО ЦЗЮЙ-И НА ТВОРЧЕСТВО СУГАВАРЫ МИТИДЗАНЭ (НА ПРИМЕРЕ ПОЭЗИИ ЖАНРА *НОВЫЕ ЮЭФУ*)

Статья посвящена влиянию китайского поэта Бо Цзюй-и (772 - 846) на творчество японского поэта Сугавары Митидзанэ (845 - 903). В статье осуществлен анализ сатирически реалистической поэзии обоих авторов, в особенности мотивов и социального фона стиха и показано степень подражания японским поэтом жанра новых юэфу.

Ключевые слова: *новые юэфу, диглоссия, перифраз.*

О.Бедненко,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INFLUENCE OF THE CHINESE POET BAI JUYI ON THE CREATIVE ACTIVITY SUGAWARA MICHIDZANE (EXAMPLIFIED BY THE POETRY OF *NEW YUEFU* GENRE)

The article deals with the influence of the Chinese poet Bai Juyi (772 - 846) on the creative activity of the Japanese poet Sugawara Michizane (845 - 903). The article presents the analysis of the realistic satirical poetry of both authors, particularly the main motives and social background of the poems. The article shows the the degree of the imitation of new yuefu genre by the Japanese poet.

Key words: *new yuefu, diglossia, periphrasis.*